

Pernille Oxe – bygherre, husfrue og lensmand

Af dr.phil. Grethe Jacobsen, Frederiksberg

På *Sæbygård*, der ligger vest for Sæby i Nordjylland, ses over portalen en indskrift, der fortæller, at: ”Anno 1576 lod ærlig oc velbyrdige Fru Pernille Oxe, Otto Ruds Hustru, bygge dette Hus”. Pernille Johansdatter Oxe (1530-1576) var gift med Otte Knudsen Rud (1520-1562), der døde under Den Nordiske Syvårskrig (1563-1570). I den ligprædiken, der blev holdt ved Pernilles begravelse og trykt i 1584, fortælles det også, at hun lod bygge bedekamre på sine hovedgårde, *Sæbygård* samt *Mogelkjær* ved Juelsminde i Midtjylland. Pernille Oxe var ikke den eneste kvindelige bygherre i 1500-tallet. Adskillige af herregårdene fra denne periode har kvindelige bygherrer. Pernille Oxes liv som en adelig husfrue og bygherre lignede mange

I 1560 købte Otte Rud (1520-1562) Sæbygård af kronen, og han og Pernille Oxe (1520-1562) har utvivlsomt planlagt at bygge en ny hovedgård i den nye stil, som mange af deres standsfæller gjorde. Men som lensmænd først på Odensegård, og fra 1562 på Korsør slot, har parret hovedsageligt opholdt sig i Odense og Korsør. I 1563 udbrød Den Nordiske Syvårskrig, og Otte Rud måtte i felten og døde to år senere, så det var Pernille, der i 1576 gennemførte byggeriet, kort før hun døde på Sæbygård i oktober samme år. De følgende århundreder kom der til- og ombygninger til slottet, som blev restaureret i 1996-2004 og nu er offentligt tilgængeligt med et herregårdsmuseum. Foto: Bent Olsen.

andre kvinders fra det samme lag i samfundet – det vil sige dem med penge og magt – men som kvindelig lensmand hørte hun til et mindretal, og som lensmand med ansvar for et hovedlen med tilhørende slot er hun ganske speciel.

Lensvæsenet i 1500-tallet

Det danske lensvæsen var et redskab for administration af krongodset i kongeriget, det vil sige Nørrejylland, Fyn, Sjælland med øer og Skåne. At have kontrollen over, hvem der kunne få en post som lensmand, var afgørende for styrkeforholdet mellem de to verdenslige magter, rigsråd og kongemagt, og på Pernille Oxes tid havde Rigsrådet ret til sammen med kongen at indsætte og afsætte lensmænd, og medlemmerne af Rigsrådet sørgede for, at det hovedsagelig var medlemmer fra de familier, der sad i rådet, der fik embedet som lensmand.

Lenene var uensartede af størrelse. Kristian Erslev (1852-1930), professor i historie, der som den første skrev afhandling om lensadministrationen, skelnede mellem hovedlen (det vil sige len omfattende mindst et herred og undertiden også et slot), mindre len (omfattende et eller flere godser) og, efter Reformationen

i 1536, klosterlen (omfattende et tidligere munke- eller nonnekloster og dets gods).² Lenenes indtægter bestod både af penge (skatter, afgifter, bøder) og af naturalier (afgrøder, kød, ost, smør og lignende). Desuden skulle bønderne yde tjenester (kørsel af hoffets tjenere, reparation af veje, opfodring af stude et cetera).

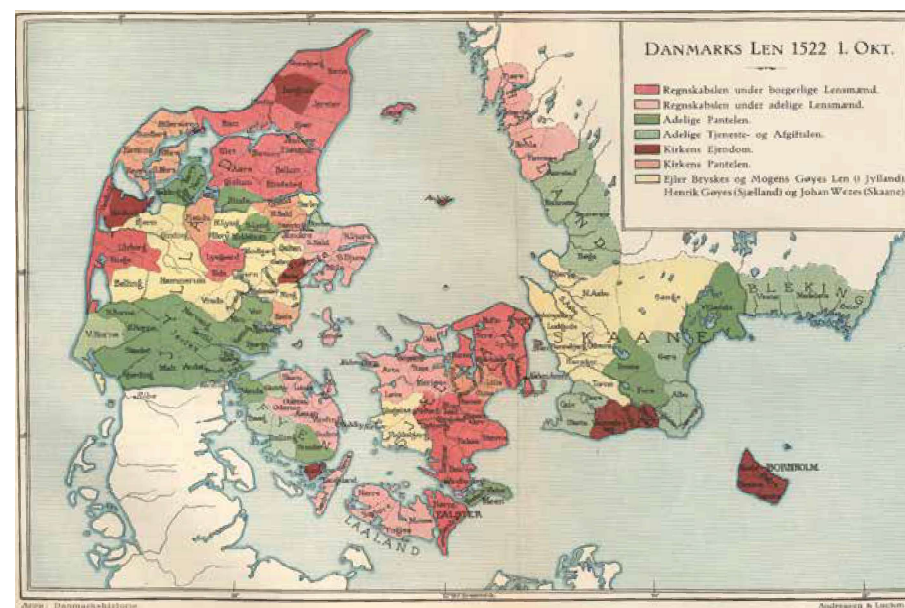
Der var forskellige betingelser for besiddelse af et len. Hvis man havde et *pantelen*, det vil sige, at man havde lånt kongen penge, kunne man nyde overskuddet fra lenet, indtil lånet var betalt; fik man lenet som *regnskabslen*, betød det, at lensmanden fik en fast løn og aflagde regnskab til kongen for alle lenets indtægter og udgifter og afleverede et eventuelt overskud til kronen; var det et *afgiftslen*, betalte lensmanden en fast årlig afgift til kronen og afholdt selv alle udgifter til lenet mod at beholde alle indtægter fra lenet. Endelig var der *tjenestelen*, hvor lensmanden ikke betalte noget til kronen og kunne beholde alle indtægter, men skulle være klar til at stille til krigstjeneste med både udstyr og mandskab af en aftalt størrelse. Embedsperioden for en lensmand varierede fra et år til livstid og for pantelen endnu længere, idet kongen kunne unde en lensmand at beholde et len uafløst, det vil sige uden at lånet blev indfriet i sin, sin husfrues og eventuelt børns livstid. Fra midten af 1540'erne lykkedes det kongen at reducere lenene på afgift og tjeneste, således at regnskabslenet blev den dominerende form. Det gjaldt blandt andet alle de store slotslen, herunder Korsør Len, hvor Pernille Oxen sad som lensmand.

I 1557 udstedte Christian den 3. (1502-1559) en instruks for lensmændene i Danmark, hvori han ridsede deres opgaver og embedsudførelse op.³ Lensmændene

skulle sørge for, at retssystemet fungerede, ved at indsætte gode, gudfrygtige og ærlige herredsskrivere og herredsfogeder og overvåge, at alt gik for sig, som loven bestemte, så alle landets indbyggere kunne nyde lov og ret. Der skulle ligeledes være dygtige fogeder og skrivere på regnskabslenene, så der var orden i sagerne, og alle undersåtter betalte og ydede, hvad der var aftalt, hverken mere eller mindre. Skænk – det vil sige beværtning med mad og drikke – og gaver til lensmændene, med andre ord bestikkelse, var forbudt. Lensmændene skulle være tålmodige, hvis nogle undersåtter ikke kunne betale, hvad de skyldte, og give dem en passende frist til at betale. Lensmændene måtte ikke pålægge bønderne i lenet nye tjenester, men skulle sørge for, at de aftalte tjenester blev ydet. Det gjaldt gæsteri – det vil sige forplejning for en nat eller to for kongens mænd på rejse – opfodning af stude, som var en stor eksportartikel, og lignende tjenester. Kun kongen kunne pålægge nye ydelser. Endelig skulle lensmændene drage omsorg for, at skovene i lenet ikke blev forhuggede, og eksempelvis kun tillade geder i områder med hede. Lensmanden skulle også påse, at der var dyr til jagt i skovene, og sørge for, at bygningerne i lenet, herunder beboelseshuse, avlsbygninger, stalde, møller og bøndergårde, blev vedligeholdt. Så der var mange administrative opgaver forbundet med embedet som lensmand, især på de større len som det, Pernille Oxen havde.

Pernille Oxes baggrund

Pernille Oxen blev født i 1530 og stammede fra højadelsslægter både på fædre- og på mødre side.⁴

Kort over danske len for Reformationen. Efter Reformationen overtog kronen de kirkelige len, og op gennem 1500-tallet blev mange len lagt sammen for derved at effektivisere statens indtægter. Det var også i denne periode, at adelen tvang borgerskabet væk fra lensposterne. Kort fra andet bind af Erik Arups Danmarks Historie, 1932.

Moderen var Mette Mogensdatter Gøye († 1536), datter af rigshofmester Mogens Gøye (cirka 1470-1544), og faderen var Johan Oxen († 1534). Da adelskvinder tog deres faders familienavn, blev Pernille kaldt Pernille Oxen, et navn hun som de øvrige adelskvinder, beholdt også efter giftermål.

Pernille Oxen mistede begge sine forældre, inden hun var fyldt syv og blev derefter opdraget hos sin moster Pernille Gøye († 1552), som hun nok er opkaldt efter. Hun boede hos mosteren, indtil hun i 1549 blev gift med Otte Rud, som også var ud af en højadelig familie. I ægteskabet fødte Pernille otte børn, hvoraf de seks,

tre døtre og tre sønner, overlevede moderen. Otte Rud fik i 1562 det vigtige len Korsør Slot. Året efter brød Den Nordiske Syvårskrig (1563-1570) ud, og Otte Rud deltog i krigen som søofficer, hvor han udmærkede sig og i 1565 blev udnævnt til admiral. Samme år blev han imidlertid taget til fange af svenskerne og døde i oktober af pest i sit fængsel.

Ligprædikenen over Otte Rud indeholder en beretning, som illustrerer hans og Pernille Oxes indbyrdes kærlighed. Beretningen fortæller, at den døende Otte Rud bad slotsherren, hvor han sad fanget, om at gøre hans kiste stærk: "for jeg ved, at min kære hustru ikke vil lade mit legeme blive her".⁵ Hans forudsigelse om, at hans hustru ville komme og kræve hans lig for at give ham en ordentlig begravelse, når krigen var ovre, gik i opfyldelse. Da Syvårskrigen sluttede, fik Pernille udleveret hans kiste og ført den til København, hvor Otte Rud blev begravet i Vor Frue kirke i juli 1571. Niels Hemmingsen (1513-1600), samtidens mest kendte teolog og professor ved universitetet, holdt ligprædikenen, der blev trykt samme år. Pernille Oxe fik også bygget et stort gravmæle over sin mand, og hun fik også udfærdiget et epitafium med dem begge, men det var ifølge Frederik den 2. (1534-1588) større, end hvad standen kunne forlange. Kongen krævede derfor i 1576, at gravmålet blev fjernet, men Pernille reagerede ikke på kongens ordre, og i juli skrev kongen til professorer og kirkeværgere ved Vor Frue kirke, at de skulle lade nedtage Otte Ruds gravmæle, for at det ikke skulle være andre adelige et dårligt eksempel til efterfølgelse.⁶ Både gravmæle og epitafium er siden forsvundet. Få måneder efter kongens andet pålæg om

at fjerne Otte Ruds gravmæle døde Pernille Oxe, og ligprædikenen over hende med en levnedbeskrivelse er også blevet trykt og dermed bevaret. Takket være denne kender vi til mange detaljer af Pernilles liv både som barn, gift og enke.⁷

Pernille Oxe som husfrue og husstandsoverhoved

Det fortælles i ligprædikenen, at Pernille Oxe i sin enkestand på alle måder opførte sig, som en from og anstændig enke på den tid forventedes at gebærde sig. Vi får også at vide, at hun omgikkes alle, uanset stand, med venlighed og lyttede til alle, og at hun ikke foragtede fattige almuefolk, "som mange desværre gør", tilføjer prædikanten og får hermed rost Pernille og formanet dem af hendes standsfæller, der ikke fulgte hendes eksempel. I ligprædikenen nævnes også hendes mange velgerninger mod enkeltpersoner og institutioner såsom hospitaler, at hendes råd og selskab var meget søgt af naboer og standsfæller, og at hun tog imod alle med elskværdighed.

Levnedbeskrivelsen afsluttes, som så mange andre af tidens ligprædikener, med en detaljeret beretning om hendes sidste sygdom og død. Ligprædikenerne var først og fremmest opbyggelige skrifter, der blandt andet havde til hensigt at vise, hvorledes en god lutheraner kunne sikre sin sjæls frelse. Pernille ankom den 18. oktober 1576 til *Sæbygård* og blev syg dagen efter. Mange af de naboer og standsfæller, som havde nydt godt af hendes støtte, venskab og råd, kom på sygebesøg, og hendes sønner, den ene datter, en sviger-søn, nogle af hendes søstre og en svigerinde var hos

Pernille Oxes forældre, Johan Oxe og Mette Gøye, blev begravet i Vor Frue kirke i København, og et epitafium blev opsat på væggen. Det er siden forsvundet og kendes nu kun i en aftegning, hvor tegneren har lavet en fejl i afskriften, da Mettes far hed Mogens Gøye og ikke, som der står, Mogens Oxe. Johan Oxe, der skrev sig til Nielstrup på Lolland, var broder til Torben Oxe, der blev henrettet af Christian den 2., så det var ikke underligt, at Johan sluttede sig til Frederik den 1. i 1523 og samme år blev medlem af Rigsrådet. Under Grevens Fejde, 1534-36, blev han belejret på Nielstrup af borgere og bønder og døde juleaftensdag i 1534, da en lille kanon, han var ved at lade, sprang i luften. To år senere døde moderen efterladende syv døtre og fem sønner. På epitafiet ses fem sønner og seks døtre. I midten (mellem forældrene) ses to små skikkelser, der er tidligt afdøde børn. Billede fra Resens Atlas.

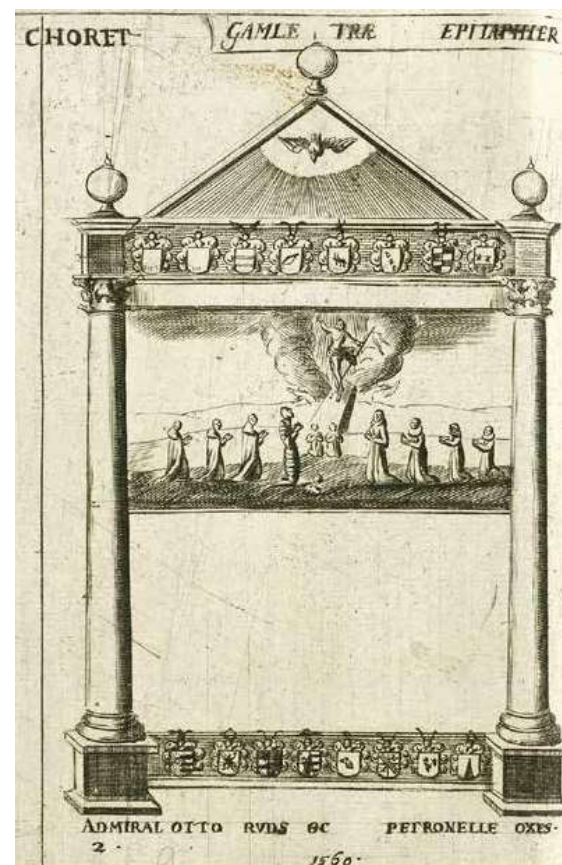
hende hele tiden. Med alle gæster førte hun "kristelige og gode" samtaler i det omfang, hendes svaghed tillod. Indimellem læste hun i Biblen, sang salmer, lyttede til prædikener af sognepræsten og modtog nadveren. Fire dage før hun døde, gjorde hun også sit testamente, i hvilket hun betænkte sine overlevende børn, sine søskende og sin svigersøn. Derudover gav hun gaver til sine tjenestefolk, og hendes bønder fik eftergivet et halvt års skatter og landgilde. De sidste dage blev tilbragt med bønner, salmesang og bibel(op)læsning. Pernilles og Ottes kærlighed gav sig udtryk i Pernille Oxes sidste ord på dødslejet: "Oh, himmelske far, lad nu din tjenerinde fare i fred. Jeg længes efter dig, min Herre og Gud og det himmelske selskab og efter min salige mand, Otte Rud. Oh, far, i din hånd befaler jeg min ånd."⁸ Hun døde den 26. oktober 1574.

I denne udførlige levnedsskildring er Pernille Oxe fremstillet som datter, hustru, mor, enke, adelskvinde med et stort netværk og som en god nabo. Også hendes rolle som husfrue, med magt over tjenestefolk og fæstebønder, er angivet dels i hendes testamentariske bestemmelser, dels i en sætning om, at hun forsvarede sine bønder og tjenestefolk mod overlast og uret og var overbærende med dem, således som en god frue forventedes at være. Det er et træk, der går igen i andre ligprædikener over adelige kvinder. Som idealer beskrives de som fromme, kristne kvinder, der nok udviser lydighed over for Gud, forældre og ægtefælle, men som også udøver både åndelig og verdslig magt over for børn, tjenestefolk, bønder og andre undergivne.

Netop fordi ligprædikenerne var tænkt som opbyggelige skrifter, fremhæves den afdødes gode egenskaber, mens de mindre gode (som kendes fra andre kilder, eksempelvis retssager) udelades. Men læser man alle de trykte ligprædikener fra anden halvdel af 1500-tallet, skinner det alligevel igennem, hvem af de døde der virkelig var personer af format, og blandt dem er Pernille Oxe, der fremtræder som en meget afholdt hustru, moder, veninde og husfrue.⁹

Pernille Oxe som lensmand

Hvad der ikke omtales i ligprædikenen, er Pernilles rolle som lensmand og dermed som frue for andre tjenestefolk og bønder end dem, der var på hendes godser. Otte Rud var, som nævnt, lensmand på Korsør Slot 1562-65. Han var dog fraværende fra dette embede allerede fra 1563 for at deltage i Svårskrigen, og det blev Pernille Oxe, der bestyrede lenet under krigen, først i mandens fravær og siden 1565 som lensmand i egen ret. Korsør Slot var et af de store len og havde, på grund af slottet, også militær betydning, så det var en vigtig post at besætte. Hun må have udført sit hverv tilfredsstillende, for hun beholdt det til 1574. At hun tidligt var involveret i lensmandshvervet, ses af et brev, som Otte Rud skrev i 1564 til statholderen på *Københavns Slot*, Mogens Gyldenstjerne (1485-1569), om et skib til flåden, som lensmanden på Korsør var ansvarlig for. Otte Rud takkede Mogens Gyldenstjerne og hans hustru, Anne Sparre (1510-1564), for den hjælp med udrustning af skibet, som de havde ydet "min kære hustru"¹⁰, så det har været Pernilles ansvarsområde.

Pernille Oxe og Otte Rud blev begravet i Vor Frue kirke, som Pernilles forældre gjorde. Pernille Oxe fik bygget et stort gravmæle over sin mand. Det blev dog krævet nedrevet af kongen, da det var langt større, end standen i kongens øjne kunne forlange og fyldte alt for meget i den kirke, som var ved at blive den førende kirke i landet, i takt med at København som residensstad i stigende grad blev anset for rigets vigtigste by. Gravmælet er væk, men epitafiet, der fik lov at hænge i kirken, men som siden er forsvundet, har overlevet i en tegning, der viser ægteparret med de tre døtre og tre sønner, der blev voksne, og de to sønner (mellem forældrene), der døde som børn. Billedet fra Resens Atlas.

At være lensmand lå til familien, også dens kvindelige medlemmer. Pernilles mor og tre af hendes mostre, Birgitte, Eline og Pernille Gøye, havde forleneringer, og tre af Pernilles søstre, Inger, Mette og Cecilie Oxe, var ligeledes lensmænd for en kortere eller længere periode. Som lensmand kunne en adelsmand og adelskvinde udbygge sin magtposition og forbedre sin økonomiske stilling, så det var en eftertragtet stilling både for mænd og for kvinder. Pernille var som kvindelig lensmand ikke specielt unik. Forskning i lensadministrationen har blandt andet resulteret i en fortegnelse over alle kendte lensmænd, herunder kvindelige lensmænd, der er ret dækkende for 1500-tallets vedkommende. I denne fortegnelse kan man finde 190 kvinder, der havde mere end 285 forleneringer.¹¹ Nogle af dem har lenet en ganske kort tid, mindre end et år, så her har vi at gøre med enker, der ikke overtager lenet, men har som opgave at afslutte den afdøde ægtefælles regnskaber og sørge for, at alle papirer, herunder opdaterede fortegnelser over bygninger og indbo i lenet, bliver afleveret til Kancelliet. Andre enker overtager lenet og har det i gennemsnit omkring fire år, hvis det er et hovedlen, otte år, hvis det er et klosterlen, og ti år, hvis det er mindre len, men perioden kan svinge fra et år til 39 år. De kvindelige lensmænd udgør cirka ti procent af lensmændene på hovedlenene, cirka 16 procent på klosterlenene og cirka 17 procent på de mindre len, så man kunne altså finde en kvinde i spidsen for hvert tiende hovedlen og hvert sjette mindre len og klosterlen. Alle lensmænd på Pernille Oxes tid var adelige og i overvejende grad fra rigsrådsadelen som Pernille selv.

Pernille er dog en undtagelse, når det gælder len med slotte, der havde militær betydning, som Korsør. Der er kun én anden kvinde, der under Syvårskrigen bestyrede et slotslen. Det var Susanne Bølle († 1569), der var ansvarlig for Stege Len fra 1563 til 1565, mens hendes mand, Jakob Brockenhuus (1521-1577), var i svensk fangenskab. Men da han ikke blev løsladt ved en fangeudveksling, blev hun efter to år erstattet af en mand. Pernille derimod virkede som lensmand i 11 år, heraf de ni som enke.

Pernille har næppe været involveret i den militære planlægning, men hun har haft kendskab til nogle af planerne. Det kan vi se af et brev, hun skrev i marts 1565 til Birgitte Bølle (1530-1595), der var gift med Christoffer Gøye († 1584), Pernilles morbrøder. Christoffer var kommet til skade i den foregående sommers krigstogt og led stadig derunder. Pernille udtrykker sin beklagelse over onklens sygdom og siger, at han ikke skal haste af sted, men blive hjemme og restituere sig, for hun har fået bud om, at et planlagt togt er aflyst på grund af dårligt vejr og mangel på foder, og hun mener ikke, at hæren drager på sommertogt før efter pinse, som faldt den 10. juni det år. Det kom til at passe, da hæren først drog mod svenskerne den 13. juni. Hun skriver også, at hun har fået efterretning om 400 lejesoldater, der har forladt den svenske konge og har bedt om frit lejde gennem Danmark.¹² Brevet er skrevet af en skriver og afsluttes med en efterskrift skrevet af afsenderen selv. Det var almindelig praksis med adelige breve, og det gælder også her, hvor Pernille udtrykker sin kærlighed til onklen og tanten og sin bekymring for onklens helbred med varmere ord, end hun bruger i den dikterede del af brevet.

På portalen ses en indskrift, der fortæller, at den ærlige og velbyrdige – det vil sige fornemme og adeligt fødte – fru Pernille Oxe, Otte Ruds hustru, lod huset bygge i 1576. Lignende indskrifter finder vi på mange af 1500-tallets renaissancehuse, der stolt beretter om bygherren og bygherrenden, som for eksempel Karen Gyldenstjerne (1544-1613), der på sit slot Rosenvold ved Vejle lod ophænge følgende tekst (moderniseret): "Anno 1585 lod jeg Karen Gyldenstjerne salig Holger Rosenkrantz til Bollers enke dette hus opbygge i mit enkesæde til mine to sønner". Foto: Herregårdsmuseet Sæbygård.

I et andet brev til Christoffer Gøye fra 1570 får vi et glimt af Pernille Oxes virke som lensmand. Brevet omhandler en sag vedrørende en af onklens bønder, som hendes fagede skulle have beskattet uretfærdigt. Hun skriver, at hun vil sørge for, at sagen ordnes, men udtrykker samtidig sin utilfredshed med, at bønderne ikke vil betale den skat, de skylder kongen, og at de lægger sag an både på herredsting og landsting for at slippe for den og dermed også forhindrer hende i at afslutte årets regnskab for lenet. I en efterskrift beder hun onklen om selv at udfærdige en liste over de af hans bønder, som gjorde tjeneste på hans gods, og som derfor skulle slippe billigere i skat end andre bønder.¹³

Her udviser Pernille en udpræget politisk sans. Som lensmand repræsenterede hun først og fremmest kongemagten, idet hun bestyrede en del af krongodset. Men i kraft af sin fødsel og sit giftermål repræsenterede hun også adelen og skulle derfor balancere de forskellige parters interesser. Det gør hun så glimrende ved på den ene side at gøre det klart, at der skal ydes kongen de

penge og tjenesteydelser, som hun har krav på, både af bønder og adel, og på den anden side at overlade det til sin onkel selv at lave en liste over de bønder, der skal yde mindre i skat.

Hvorfor hun blev erstattet i 1574, vides ikke. Forleningsbrevene giver generelt ikke nogen begrundelse for ophør af forleneringer, medmindre lenet var sat i pant mod lån til kongemagten, og lånet var betalt tilbage. Måske er hun bare blevet træt og har villet koncentrere sig om sit eget gods og ikke mindst den planlagte bygning af *Sæbygård*. Hun var 44 år på dette tidspunkt og har været regnet som ældre.

Konklusion

Pernille Oxe har efterladt sig et minde om sit virke som bygherre i form af *Sæbygård Slot*, som vi i dag kan beundre som en af de fine renaissanceherregårde, den danske adel lod opføre i 1500-tallet. Hun har også fået et eftermæle som kærlig hustru og moder, afholdt veninde, husmoder og herrefru i form af den levnedsskriv-

else, der findes trykt i den ligprædiken, der blev holdt ved hendes begravelse. Derimod har hendes aktive virke som politisk aktør i de mange år, hun sad som lensmand på Korsør, været mere skjult og ignoreret og skal graves frem af private breve og fortegnelser over lensmænd. Omend hun er særlig ved at have været lensmand på et slotslen, ovenikøbet under en krig, havde hun mange kvindelige kolleger i lensadministrationen, hvoraf adskillige var hendes familie eller venner.

Noter:

- 1 Smed 2017.
- 2 Erslev 1879a og 1879b.
- 3 *Den danske rigsløvgivning 1523-1558, 356-360* (2. juni 1557).
- 4 Bertelsen 1584, 141 = Gii verso, angiver fejlagtigt, at hun er født i 1538, men hendes mor døde i 1536 ("Otte Rud" i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave). Sidehenvisninger i ligprædikener er til den digitale udgave på <http://eeb.chadwyck.com/home.do>.
- 5 Hemmingsen 1571, 38 = B viii verso: "thi jeg veed vel, sagde hand, at min kiere Høstru lader icke mit legeme bliffue her".
- 6 *Kjøbenhavns Diplomatarium*, 4, 619 (13. juli 1576). Samme år blev begravelse over jorden forbudt for adelige (*Corpus Constitutionum Daniae*, bd. 2, 21. november 1576, § 9).
- 7 Bertelsen 1584.
- 8 Bertelsen 1584, 177-78: "O Herre lad nu din tienerinde fare i fred, Mig lengis nu efter dig min HERRE og Gud og det himmelske selskab, oc efter min salige mand Otte Rud. O Fader, vdi din Haand befaler ieg min Aand".
- 9 For en gennemgang af de ældste trykte ligprædikener som genre og kilde se Jacobsen 2015, 1-36.

- 10 *Breve... Mogens Gyldenstjerne*, 2, 357: "min kierre Høsttrw".
- 11 De angivne tal er baseret på Erslev 1879b. Jeg er i gang med at gennemgå andet kildemateriale til en afhandling om de kvindelige lensmænd, 1400-1600, så de her anførte tal kan ændre sig. For foreløbige resultater af min forskning se Jacobsen 2007a, Jacobsen 2007b, Jacobsen 2011. Forskning i 1400-tallets lensadministration i Christensen 1983, Lerdam 1996, Lerdam 2001.
- 12 *Breve...Gøje*, 63ff.
- 13 *Breve...Gøje*, 168

Kilder:

Bertelsen, Laurids: *En kaart underviisning oc formaning: Huorledes mand sig i denne siste Verdens tid mod Herrens yderste tilkommelse berede skal, Aff det 21. Cap: Lucæ Euangelistæ vdi en Predicken forfattit oc fremsæt vdi ... Pernille Oxis Begræffuelse*, trykt af Matz Vingaard, København, 1584.

Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle, udgivet af Gustav Bang af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. København 1897-1899.

Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udgivet af E. Marquard, Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, bd. 1-3, København 1929-1941.

Corpus Constitutionum Daniae: Forordninger, Recesser og andre kongelige breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558-1660, I-IV, udgivet af V.A. Secher, Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, København 1887-1918.

Den danske rigsløvgivning 1523-1558, udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie ved Aage Andersen, København 2015.

Hemmingsen, Niels: *En Predicken Om Christne Menniskis Aandelige Strid oc Seirvinding ved Troen oc en god Samvit-*

tighed, Predicket udi ... Otte Ruds begravffvelse 18. Julii 1571 aff Niels Hemmingson, trykt af Matz Vingaard, København, 1571.

Kjøbenhavns Diplomatarium: Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728, bd. 1-8, udgivet af O. Nielsen, København 1872-87.

Litteratur:

Christensen, Harry: *Len og magt i Danmark 1439-1481: de danske slotslens besiddelsesforhold analyseret til belysning af magtrelationerne mellem kongemagt og adel: med særlig fokus på opgøret i slutningen af 1460'erne*, Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, nr. 42, Aarhus 1983.

Erslev, Kristian: *Konge og Lensmand i det sextende Aarhundrede: Studier over Statsomvæltningen i 1536 og dens Følger for Kongemagt og Adelsvælde*, København 1879a.

Erslev, Kristian: *Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede (1513-1596)*, København 1879b.

Jacobsen, Grethe: "Adelskvinder og politik i renessansens Danmark", i: *Kvinnor och politik i det tidigmoderna Norden: Rapport til 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavik den 8-12 augusti 2007*, Åsa Karlsson Sjögren (red.), Ritsafn Sagn-fræðistofnunar, 40, Reykjavík 2007a.

Jacobsen, Grethe: "Køn og magt i Danmarks senmiddelalder", i: *Konge, kirke og samfund: De to øvrighedsmagter i dansk middelalder*, Agnes S. Arnórsdóttir, Per Ingesman og Bjørn Poulsen (reds.), Aarhus 2007b.

Jacobsen, Grethe: "Formal and Informal Power - Danish Noblewomen in Sixteenth-Century Denmark", i: *Liber Amicorum Ditlev Tamm. Law, History and Culture*, Per Andersen, Pia Letto-Vanamo, Kjell Åke Modéer og Helle Vogt (reds.), København 2011.

Jacobsen, Grethe: "Danske ligprædikener 1565-1610. Køn, stand og embede i en litterær genre", i: *Historisk Tidsskrift*, 115: 1, 2015.

Lerdam, Henrik: *Danske len og lensmænd 1370-1443*, Skrifter udgivet af Institut for Historie ved Københavns Universitet, 18, København 1996.

Lerdam, Henrik: "Det danske lensvæsen 1375-1481", i: *Riget, magten og æren: Den danske adel 1350-1660*, Per Ingesman og Jens Villiam Jensen (reds.), Aarhus 2001.

Smed, Mette. "Jeg byggede dette hus". *Renæssansens adelskvinder som herregårdsbyggere*, i: *Kvindernes renaissance og reformation*, Grethe Jacobsen og Ninna Jørgensen (reds.), København 2017.